

УДК 330.111.42.630

РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ – ГЛОБАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА**Газуда М.В., к.е.н., доцент,****Дяченко І.Б.**

ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

В статье поднимаются актуальные и проблемные вопросы глобального и регионального характера относительно необходимости расширенного воспроизводства лесного фонда планеты. Внимание сосредоточено на особенной синергетической роли лесных ресурсов, решении важных лесохозяйственных проблем в контексте устойчивого развития.

Ключевые слова: лесные ресурсы, рациональное природопользование, воспроизводство и сохранение лесов, проблема глобального значения, устойчивое развитие.

The topical and burning problems of global and regional character as to the necessity of extended restoration of the planet's forest fund are aroused. Special attention is attracted to the peculiar synergetic role of forest resources and solving of important forestry problems in the context of stable development.

Key words: forest resources, rational use of natural resources, restoration, preservation and protection of forest, problem of global significance, stable development.

Постановка проблеми. Ліси нашої планети мають глобальне значення, оскільки вони дають 60 % кисню та органічної маси, поглинають вуглець. В той же час у світі за кожну хвилину зникає 20 га лісу, а за рік – близько 11 млн. га, тобто майже стільки ж, скільки всього лісів має Україна. Звідси, турбота про збереження чорноземів, яких Україна має понад 30 % від світових, покладається значною мірою на лісгосподарську діяльність. Адже найголовнішим захисним засобом від ерозійних процесів ґрунтів є лісові екосистеми.

Проблема розширеного відтворення, охорони і раціонального використання природних ресурсів і, передусім, лісових – одна з найважливіших глобальних проблем сучасності, а тому необхідно розв'язувати спільно, об'єднавши зусилля всіх держав. Адже в сучасних умовах бурхливого розвитку техніки екологічна шкода, заподіяна в одній з країн, зумовлює негативні екологічні зміни в інших. Наприклад, забруднення промисловими відходами води в р. Дунай в Німеччині може призвести до екологічної шкоди відразу у шести інших європейських країнах через які вона протікає. Аварія на Чорнобильській атомній станції призвела до трагічних наслідків в Україні, Білорусі, Росії. Її смертоносне дихання відчували майже всі країни Європи і Південної Африки. Тому зусилля всіх держав необхідно спрямувати на розробку стратегії, направленої на збереження природних умов життя на Землі, особливо роль серед яких належить лісам.

Метою дослідження є проблеми відтворення та збереження лісових екосистем як на планетарному, так і регіональному рівнях. У роботі використано методи аналізу, в тому числі економіко-статистичний та порівняльний, а також синтезу та експертні оцінки авторів стосовно вивчення тенденцій та динаміки розширеного відтворення лісових територій.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичні й методологічні основи збереження і відтворення лісових екосистем, в тому числі й пов'язані з цим еколого-економічні проблеми висвітлені в багатьох наукових працях українських дослідників, зокрема М.А. Голубець, Я.В. Коваль, Є.В. Мішенін, С.М. Стойка, О.І. Фурдичко, О.М. Царенко та ін. Проте окремі аспекти глобальної проблеми відтворення лісових екосистем ще потребують вивчення їх взаємозв'язку на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Використання та охорона лісових ресурсів у планетарному значенні, – це дві нерозривні ланки одного ланцюга, адже, завжди, коли йдеться про їх використання, необхідно дбати про розширене відтворення лісових екосистем. Саме такий зміст і повинен вкладатися в поняття "раціональне природокористування". Охорону природних ресурсів слід розглядати як складову частину раціонального природокористування. Стосовно лісових ресурсів цей принцип означає безперервне, невиснажливе і раціональне використання лісів.

Для дотримання цього принципу необхідно визначити оптимальні умови (норми) лісокористування, які б забезпечили безперервне використання лісових ресурсів, що є основною умовою другого принципу, тобто визначення оптимальних норм природокористування. Стосовно ресурсів деревини у лісовій науці і практиці норматив оптимального природокористування використовується вже десятки років. Цей норматив називається розрахунковою лісосікою.

Третій принцип – нерозривний зв'язок людини з природою – випливає з того, що кожний житель планети є невід'ємною складовою частиною біосфери – верхньої оболонки Землі. Будь-яка зміна у біо-

сфері відразу відображається на умовах життя людини. Тому пізнання законів природи та об'єктивних законів взаємодії природи і суспільства дає змогу людям оцінити наслідки взаємодії не лише в поточний момент, але і на віддалену перспективу.

Людство повинне навчитися виявляти взаємодію екологічних факторів і вміти визначати їх вплив на навколишнє середовище. Лише за таких умов можливе оптимальне користування природними ресурсами. Слід врахувати, що всі явища в природі закономірні, послідовні і складні. Дуже складними є явища і процеси, які відбуваються в лісовому середовищі, у ґрунті, в рослинних і тваринних організмах та у взаємозв'язку між ними. Порушення цього взаємозв'язку негайно породжує якусь реакцію, яка може супроводжуватись непередбачуваними наслідками, і негативно впливати на умови життя людини. Прикладом порушення такого взаємозв'язку є створення велетенських штучних водосховищ на Дніпрі, осушувальні меліорації на Поліссі. Аналогічна ситуація склалася і на Закарпатті у 70-80-ті роки ХХ ст., коли внаслідок проведених меліоративних робіт на Березівщині і частково Мукачівщині понизився рівень ґрунтових вод, в результаті чого загинули тисячі гектарів дібров.

Порушення зв'язку між елементами природи призводить до порушення екологічної рівноваги. Наслідками таких змін є зниження продуктивності земель лісо-, і сільськогосподарського призначення, зміна рослинності, родючості ґрунтів тощо. Отже, основне завдання людини сьогодні – не брати від природного середовища ті ресурси, які їй потрібні, або які вигідно використовувати, бо це старе гасло тоталітарної системи може призвести до катастрофи. Завдання людства сьогодні – вивчити взаємозв'язки і взаємодії в природі і на основі набутих знань, а також досвіду минулого, намагатися використовувати ресурси так, щоб не задати шкоди природі.

Четвертий принцип – комплексний підхід до вивчення і використання природних ресурсів. Стосовно лісових ресурсів суть цього принципу зводиться, *по-перше*, до комплексного обліку всіх видів ресурсів на конкретній території держави та її регіонів, континенту, планети. *По-друге*, важлива роль у цій справі належить комплексному використанню і відтворенню цих ресурсів. Дотримання цього принципу дасть змогу здійснити правильне комбінування лісгосподарської діяльності і оптимально використовувати лісові продукти і корисні функції лісу без шкоди для нього.

П'ятий принцип – застосування науки і техніки у природокористуванні. Суть його полягає в тому, що науково-технічний прогрес має виступати як засіб вирішення протиріч між зростаючими потребами суспільства в природних ресурсах і органічними можливостями природи по їх відтворенню. Одним з шляхів впровадження НТП у діяльність лісових підприємств є комплексне використання деревини та розширене відтворення лісових ресурсів.

Особлива роль у збереженні довкілля відводиться гірським лісам. Невипадково 2002 рік ООН був оголошений "Роком гір". Проблемі гірських лісів приділяється все більша увага і на європейському континенті. Зокрема, на початку 2005 року у Франції відбувся всесвітній Гірський форум. Декілька міжнародних наукових конференцій було проведено на базі Карпатського біосферного заповідника, в тому числі науковий симпозіум, присвячений "Року гір" (2002 р.). Уже сам факт проведення його дав підставу говорити про те, що збереження і розвиток високогірних територій, наближення тамтешнього способу життя до стандартів стійкого розвитку належить до тих питань, які стоять на порядку денному всієї планети у ХХІ столітті. Адже такі території, здебільшого завдяки своїй відокремленості, є унікальним резерватом незайманої природи, оригінальних і неповторних культур. Вони – екологічний резерв людства, певним чином депозитарій цінних природних ресурсів, тваринного, рослинного різноманіття. Однак, цим їхня роль не обмежується. На суцільний заповідник їх не перетвориш – гірські території мають бути включені в економічне життя всіх країн світу. За однієї, звичайно, умови, що наголос робитиметься на екологічно безпечних формах господарювання. Ця вимога особливо актуальна для Карпатської гірської екосистеми.

Різка трансформація лісових угідь тут розпочалася ще в ХІХ ст. Якщо 150-200 років тому в горах переважали мішані насадження з ялиці, смереки, дуба і бука, то внаслідок інтенсивної експлуатації площа корінних букових зменшилася у 3,5 рази, тоді як смерекових зросла майже в 6 разів. Все це привело до стрімкого скорочення та збіднення породного складу лісів. Неабиякі площі рубок, у тому числі на крутих схилах, без врахування напрямку панівних вітрів послабили деревостани, відтак знизилася здатність їх протистояти різноманітним стихійним процесам. Почастішали повені, буреломи, посилюлися ерозійні процеси, частіше почали нагадувати про себе шкідники і хвороби.

З 1993 року почалося інтенсивне висихання смеречників різного віку. Всихали як окремі дерева, так і цілі біогрупи. Цей процес продовжується і досі. В Карпатах в минулому масово вирубувались корінні насадження бука, ялиці, смереки карпатської, а вузькоколією вивозили деревину, а замість них висівали та висаджували не характерну для даної місцевості смереку, завезену з Альп та Судетів. Бралось до уваги лише одне – вона швидкозросла. Вік рубки – 60 років, і за цей період підприємці мали великий зиск.

Ареал смереки характерний для висот, починаючи з 1000 м, але її примусово культивували навіть на 400-х м н.р.м. Біологія смереки така, що в 70 років вона вже відмирає. Тому сьогодні вирубуються значні площі смерекових сухостійних насаджень, які втратили свої захисні властивості, вражені кореневими гнилями та шкідливою ентомофауною. Отже, платимо так би мовити, за вексями попередніх поколінь. виправити помилки належить одному-двом поколінням лісівників регіону Карпат України, перед котрими постала нагальна потреба пошуку шляхів зміцнення імунної системи гірських лісів, підвищення їхньої біологічної здатності протистояти хворобам і стихіям [3, с. 14].

Непродумане культивування смереки на бучинах та суббучинах призвело до заміни корінних типів лісів на похідні. Найбільшої шкоди завдано корінним типам лісів (бучинам і суббучинам) в Івано-Франківській, Чернівецькій та Львівській областях, внаслідок чого тут переважають хвойні деревостани. І тільки в Закарпатській області переважають твердолистяні породи та найбільші площі типів лісу, які представлені буковими пралісами. Аналогічна ситуація щодо культивування смереки притаманна і гірським територіям сусідніх країн Карпатської гірської системи.

Загальна площа лісових масивів в Україні становила колись не менше 26,9 млн. га, а лісистість – 44,6 %. Але за останні 500 років лісів в Україні стало майже в 3 рази менше. І нині наша держава посідає 8-е місце за площею лісів в Європі, а лісистість становить 15,7 %, за оптимальної – близько 20 % [1, с. 6].

У 2002 році Держкомлісгосп розробив Державну програму "Ліси України на 2002–2015 роки" (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 р., № 581), якою передбачено створення майже 600 тис.га нових лісів, внаслідок чого буде досягнута запланована оптимальна лісистість, що, зокрема, відображає нижченаведена табл. 1.

Таблиця 1

**Лісистість адміністративно-територіальних одиниць на 01.01.2002 р.
та оптимальна на перспективу***

Адміністративно-територіальні одиниці	Загальна площа території, тис.км.	Вкриті лісовою рослинністю землі станом на 01.01.02 тис.га	Оптимальна лісистість в %	Лісистість станом на 01.01.02	± до оптимального	Площа лісів для досягнення оптимальної лісистості, тис.га	Потрібно додатково заліснити, тис.га	Проект створення захисних лісонасаджень на коротко-строкову перспективу
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Полісся	102,1	3010	32	26,8	-5,2	3391	382	2947
Волинська	20,2	632	37	31,2	-5,8	747	115	1347
Житомирська	29,9	989	37	33,0	-4,0	1106	117	600
Рівненська	20,1	732	40	36,5	-3,5	804	72	1000
Чернігівська	31,9	657	23	20,6	-2,4	734	77	0
Лісостеп	193,9	2739	18	13,0	-5,0	3490	751	3733
Вінницька	26,5	351	16	13,3	-2,7	424	73	504
Київська	28,1	601	25	21,4	-3,6	703	102	363
Полтавська	28,8	236	15	8,2	-6,8	432	196	910
Сумська	23,8	404	21	16,9	-4,1	500	96	300
Тернопільська	13,8	192	20	13,9	-6,1	276	84	313
Харківська	31,4	373	15	11,9	-3,1	471	98	543
Хмельницька	20,6	263	17	12,4	-4,6	350	88	300
Черкаська	20,9	319	16	15,3	-0,7	334	15	500
Степ	249,4	1584	9	5,3	-3,7	2603	1019	9572
Дніпропетровська	31,9	153	8	4,8	-3,2	255	102	645
Донецька	26,5	186	12	7,0	-5,0	318	133	589
Запорізька	27,2	105	5	3,9	-1,1	136	31	641
Кіровоградська	24,6	159	11	6,5	-4,5	271	112	647
АР Крим	26,1	276	19	10,6	-8,4	496	220	500
Луганська	26,7	283	16	10,6	-5,4	427	144	3445
Миколаївська	24,6	95	7	3,9	-3,1	172	77	1036
Одеська	33,3	195	9	5,9	-3,1	300	104	1216
Херсонська	28,5	132	8	4,7	-3,3	228	96	853

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Карпати	56,6	2094	45	42	-3,0	2306	213	180
Закарпатська	12,8	653	55	51,2	-3,8	704	51	10
Ів.-Франківська	13,9	577	49	41,4	-7,6	681	104	60
Львівська	21,8	626	30	28,7	-1,3	654	28	100
Чернівецька	8,1	238	33	29,4	-3,6	267	30	10
<i>м. Київ</i>	<i>0,8</i>	<i>31</i>	<i>37,4</i>	<i>37,4</i>		<i>30</i>		
<i>м. Севастополь</i>	<i>0,9</i>	<i>32</i>	<i>36</i>	<i>36,0</i>		<i>32</i>		
<i>всього</i>	<i>1,7</i>	<i>63</i>				<i>62</i>		
Всього	603,7	9491	20	15,7	-4,3	11853	2363	16443

*Сформовано на основі джерела: [1, с. 6].

В жодній із природних зон та в адміністративній області (табл. 1) немає оптимальної лісистості, а відхилення становить від 0,7 % (Черкаська область) до 8,4 % (АР Крим). Вважаємо, що в показник "Оптимальна лісистість в %" треба внести корективи за рахунок ерозійних процесів на землях сільськогосподарського призначення з тим, щоб значно підвищити лісистість як України, так і її регіонів.

У світовій практиці господарювання використовуються різні підходи до питань власності щодо ведення лісового господарства і володіння лісовим фондом. У багатьох країнах з ринковою економікою ліси є державною, або федеральною власністю. Наприклад, у такій багатій на ліс країні, як Канада, лише 9,5 % лісів належить приватним особам, 80 % – є власністю провінцій, а 10,5 % – належить федеральному уряду. При цьому лісокористування здійснюється на засадах приватного бізнесу, який керується контрактами, або угодами з відповідними власниками конкретних лісів.

Прийняття Лісового Кодексу 8 лютого 2006 року [2, с. 24–39], викликано, насамперед, необхідністю приведення лісового законодавства до нових відносин, що склалися в державі. Базові положення нового кодексу – це єдине державне управління в галузі охорони і захисту лісу, раціональне використання та розширене відтворення лісів. Слід відмітити, що Лісовий Кодекс надає перевагу державній власності на ліси, хоча взагалі в залі Верховної Ради прозвучало, що приватна власність на ліси передбачена, а це означає, що будуть обмеження щодо відвідування лісу тощо. Проте, лісівники наполягали і будуть наполягати на виключно державній власності на ліси. Однак, слід врахувати, що в Україні є приватна власність на землю. А тому, громадянин якщо захоче створити на своїй землі (паї) ліс, йому ніхто немає права це заборонити. В усьому світі держава стимулює приватних осіб на створення лісів. Новий Кодекс передбачає таку норму, як приватна власність на ліси на землях (паях), які є приватною власністю.

На нашу думку, лісистість як України, так і адміністративних областей Українських Карпат має бути значно більшою від запроєктованої, оскільки на їх територіях багато еродованих земель, непридатних для ведення сільського господарства, а тому вони також підлягають залісненню. Зокрема, в Закарпатській області водній ерозії (змитих) піддано 37,6 тис. га землі, в Івано-Франківській – 135,9, Львівській – 300,6, а Чернівецькій – 200,3 тис. га. В Україні, в цілому, водній ерозії піддано 13,3 млн. га, з них сильній – 1,2 млн. га. Крім того, в регіонах України, особливо в Карпатському регіоні велика площа кам'янистих сільськогосподарських угідь та земель, які піддаються вітровій ерозії. Якщо в Україні таких земель 574,8 тис. га, то в Закарпатській області їх 87,9 тис. га, в Івано-Франківській – 55,5, Львівській – 11,9, в Чернівецькій – 15,7 тис. га [4, с. 16, 117]. Вказані кам'янисті сільськогосподарські угіддя, також, на нашу думку, підлягають залісненню.

Висновки. Збільшення площі лісів є імперативом екологічної політики держави та одним із основних чинників забезпечення сталого розвитку нашої країни. Цього можна досягти шляхом розширеного відтворення лісів та лісорозведення на різних категоріях земель, в тому числі на еродованих землях сільськогосподарського призначення.

Відмічені аспекти стосовно відтворення і збереження лісових екосистем повинні бути враховані при розробці наступної Державної програми "Ліси України" з тим, щоб в перспективі довести лісистість Українських земель до 25 %. Однак, у цій справі необхідна державна підтримка лісогосподарської галузі – основний складовий лісопромислового комплексу держави. Ці проблеми в подальшому більш детально будуть досліджуватися у контексті транскордонної співпраці західних областей України і, зокрема, Закарпатської області щодо вироблення єдиних правил розширеного відтворення лісів, їх охорони і захисту в межах гірської екосистеми Карпатського Євросерединного регіону. Актуальність даної проблеми особливої значимості набуває в умовах розширеного відтворення народонаселення на планеті та звуженого відтворення лісів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ведмідь М. Збільшення площі лісів в Україні: історія, стан та перспективи / М. Ведмідь // Лісовий і мисливський журнал. – 2006. – № 1 (55) (січень–лютий). – С. 6.
2. Лісовий Кодекс України / Закон України № 3404-IV "Про внесення змін до Лісового Кодексу України" // Лісовий і мисливський журнал. – 2006. – № 2 (56) (березень–квітень). – С. 25–39.
3. Пуговиця М. Гори першими зустрічають сонце / М. Погрібняк // Лісовий і мисливський журнал. – 2006. – № 5 (59) (вересень–жовтень). – С. 14.
4. Статистичний збірник "Довкілля України" за 2005 рік / Державний комітет статистики України. – К., 2006. – 257 с.
5. Фурдичко О.І. Ефективність ресурсно-виробничого потенціалу лісгосподарського комплексу (теорія, методологія, практика). – Львів: Світ, 1995. – 287 с.
6. Воспроизводство лесных ресурсов: эколого-экономические проблемы / Я.В. Коваль, Е.В. Мишенин, А.М. Царенко и др. – К.: СОПС Украины НАНУ, 2002. – 39 с.

УДК: 338.48:339.924(477)

ФОРМИ ПАРТНЕРСТВА ТУРИСТИЧНИХ СУБ'ЄКТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПРОДУКТІВ

Татаринцева А.С., к.е.н.

Запорізький національний університет

Исследованы тенденции функционирования отечественных туристических предприятий, доказана необходимость налаживания партнерского взаимодействия между ними в условиях глобализации и интернационализации национального рынка. Выявлены основные типы партнерских взаимосвязей, формирование которых является залогом эффективности функционирования туристических предприятий.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, интеграция, партнерство, синергизм.

The tendencies of functioning of national tourist enterprises are investigated in the article. The necessity of adjusting of partnership between tourist enterprises in the conditions of globalization and internationalization of national market is proved. The basic types of partnership as a condition of profitable tourist enterprises' activity are worked out.

Key words: globalization, internationalization, integration, partnership, synergism.

Актуальність. Сучасний стан і інтенсивність розвитку світового ринкового середовища, глобалізація і інтернаціоналізація ринків, розмивання географічних і економічних меж між різними країнами є основними напрямками, відповідно до яких відбувається переорієнтація основних концепцій здійснення діяльності майже всіх підприємств різних галузей економіки. Найбільш активно дані зміни впроваджуються в діяльності організацій сфери послуг і туризму, що динамічно розвиваються.

Розширення меж туристичного ринку, зміна потреб і смаків споживачів, структури їх цінностей і вимог до якості надаваних послуг, підвищення інтенсивності подорожей призводять до зміни акцентів в організації роботи суб'єктів туристичної галузі, вимагає від них використовувати інноваційні методи ведення бізнесу, які є обов'язковими в умовах інтернаціоналізації. Одним із пріоритетних напрямків є використання стратегії партнерства, що виступає передумовою формування тісної співпраці між різними діячами ринку за умов повного врахування всіх їх інтересів, незважаючи на географічну розгалуженість.

Аналіз останніх досліджень. Багато науковців і практиків, що здійснюють свою роботу в сфері туризму, усвідомлюють необхідність вдосконалення існуючих методів ведення діяльності на основі використання принципів синергізму, системності і комплексності. В напрямку розробки механізмів організації і регулювання діяльності підприємств туристичної галузі здійснюють свої дослідження такі вітчизняні науковці як О. Кузьмін [1], А. Гайдук [1, 2], І. Димеденко [3], С. Романюк [4], Т. Ткаченко [5], Л. Шульгина [6]. Існує багато розробок в даному напрямку і в закордонній літературі, але їх впровадження в межах вітчизняної практики ведення підприємницької діяльності є досить ускладненим.